
תנועת הצופים העבריים

במעלה "שביל האחריות החברתית"

(מתוך "מסע בצופים")

שיחות עם קלי כהן, מזכ"ל התנועה, מאיה דולב, מנהלת מחלקת הגשמה, רלי ישראלי, מנהלת מחלקת הדרכה.
אפריל 2020.

תנועת הצופים העבריים בארץ ישראל קמה בשנת 1919. התנועה פעילה במאות שבטים ברחבי המדינה והיא תנועת הנוער הגדולה ביותר בישראל.

שאלת יעדי ההגשמה מלווה את תנועת הצופים מאז שנות ה־30' במאה העשרים. החיבור ליעד של הצטרפות לחלוציות סוציאליסטית התקבל בשנות ה־30' והתחזק לקראת מלחמת העצמאות במסגרת הכשרות הפלמ"ח. בשנים שאחרי הקמת המדינה חזרו ותיקי התנועה, מבוגרים מתנדבים, והעלו לדיון את שאלת היציאה הקבוצתית להגשמה במסגרת הנח"ל. כך, בשנת 1961 הועלתה במועצת התנועה הצעת מיעוט על ידי משה למלשטרייך, ראש שבט צופי רמת גן. במרכז ההצעה הוצג הרעיון לבטל את חובת היציאה לנח"ל, שמצמצמת את מספר חניכי השכבות הבוגרות. כך תתאפשר, לתפיסת המציע, הרחבה של השכבות הבוגרות ושל

פעילות נוער בתנועה. ההצעה לא הועלתה לדיון במליאה בטיעון שלא הייתה על סדר היום של המועצה.

עד המחצית השנייה של שנות ה-90' היה מסלול הנח"ל נתיב ההגשמה המרכזי המוכר בתנועת הצופים. אליו נוספו גרעיני שנת שירות ותלמידי שמינית (י"ב) לערי פיתוח. בשנים אלו החל תהליך של בירור הגדרות יעדי ההגשמה של בוגרי התנועה. בשנת 2005 התנתקה תנועת הצופים מהתנועה הקיבוצית והפסיקה לשלוח גרעיני נח"ל במתכונת הקיימת עד אותה תקופה. מזכ"ל הצופים באותה עת, ליאור כרמל, יצא במסר לחניכי התנועה ובוגריה ובין השאר הסביר כי המדינה הגדירה מחדש משימות לאומיות ואנחנו צריכים להגדיר את המשימות הלאומיות שתעמודנה במרכז העשייה התנועתית שלנו.

התנועה אכן לקחה על עצמה את בירור שאלת היעדים. גרעיני שנת השירות התחזקו והנח"ל, במתכונת המשלבת פרק משימה, המשיך להיות אחד מהיעדים התנועתיים. בתנועה שבו והדגישו את הרעיון שהחניון הצופי מוביל לחיים של הגשמה אישית: "אנחנו, כתנועה צריכים להציג מגדלור ערכי. אם נגיע לשם, הצלחנו."

בבסיס האמירה עומדת התפיסה שתהליך חינוכי לא מתחיל בכיתות י"א-י"ב, אלא אמור ללוות את החניך משנותיו הראשונות בתנועה ועד הרגע בו הוא נדרש לקבל החלטות לקראת חייו הבוגרים. הגדרת דמות הצופה הבוגר עונה, לדברי המשתתפים בשיחות, על ציפיית התנועה מבוגריה. בהתאם, תהיה התייחסות לדרכי הגשמה שונות ולתפיסת המושג 'פעם צופה תמיד צופה' בהקשר של הגשמה. ראוי להציג את ההגדרה (מתוך: מסע בצופים):

דמות הצופה הבוגר

הצופה הבוגר הינו אזרח טוב ומועיל המקיים הלכה למעשה את מידות הצופה ופועל ברוח ההבטחה הצופית. אהבת הארץ והעם בליבו של הצופה והוא פועל להעמקת הקשר בין המורשת

היהודית לחיים במדינת ישראל. הצופה הבוגר רגיש למצוקות חברתיות, פועל לשינוי ולתיקון החברה, לשמירה על כבוד האדם וחירותו ולשמירה על זכותם של כל פרט וקבוצה לקיום אורח חיים על פי אמונתם. הצופה הבוגר יפעל מתוך סובלנות וקבלת האחר ליצירת מכנה משותף וערבות הדדית בין שונים-שווים בחברה הישראלית.

הציפייה המרכזית של התנועה מבוגריה היא שיחיו ברוח הצופיות. זו ציפייה שנמצא בכל תנועות הצופים בעולם ובבסיס תורת הצופיות העולמית. חייך כמתחנך בתנועת הצופים מכינים אותך להשתלבות בחברה ובקהילה כאדם אכפתי ומועיל, רגיש למצוקות ומאמין בשוויון זכויות.

אולם, בכך לא מסתפקים בתנועה: "לתנועה אין זכות קיום אם לא תציב יעדי הגשמה לבוגריה." יש שני מישורים של הגשמה, התנועה צריכה לשלב בין שניהם:

1. דרכי הגשמה במסלולים קצרי מועד, שמהווים השלמה למסלול התנועתי כחניכים.

2. יעדי הגשמה אישיים לכל בוגר ובוגרת, שהם בעצם ההצהרה על דמות הצופה הבוגר.

אשר למסלולים השונים, צריך לוודא שהם רלוונטיים ואטרקטיביים לבוגרי י"ב. יש משמעות רבה מבחינת התנועה להליכה של חבר'ה חזקים ומובילים לשנת שירות. כך גם יציאה לנח"ל במסגרת קבוצתית, שבמרכזה תרומה לחברה ולקהילה, משמעותית ותואמת את רוח התנועה.

אחרי השירות הצבאי יבחר כל בוגר לאן יכוון את חייו. דמות הצופה תבוא לביטוי בעשייה שלו בתחומי חברה וחינוך, יהא מסלולו האישי אשר יהא. בחירה בהתנדבות, בעשייה למען הקהילה ובסיוע לזולת תוך הצטרפות לקבוצות או באופן אישי, הם הפירוש ל"פעם צופה תמיד צופה", הסיסמה שמלווה את תנועת הצופים מימיה

הראשונים. שאלת תנועת הבוגרים מתקשרת לתהליך החינוך התנועתי. הקבוצה והשכבה מהוות בסיס ליכולת לפעול במסגרת הקהילה ולהירדם למשימות חברתיות, לאומיות. הקבוצה היא שנותנת את הכוח לפעולה וכל המבנה התנועתי, ככלל תנועת נוער, הוא סביב הקבוצה והשכבה. המנדט בתנועת הנוער הוא עד גיל 18, ובהתאם לא רואים בתנועה את דרך ההמשך כהמשכיות תנועת בוגרים לתנועת הצופים. בתפיסת החינוך הצופית קבוצות תתארגנה לפי רצון חבריהן ואם יהיו משימה או מטרה משותפת שיובילו להקמתן. התנועה לא תמצא את עצמה אחראית לארגון של קבוצות בוגרים, אך בהחלט תסייע ותתמוך בקיומן ובפעילותן:

על פי תפיסה זו לא מוצאים מקום להקמת תנועת בוגרים. המנדט של התנועה הוא לגיל הילדים והנוער. מעבר לגיל זה הם ברשות עצמם והתקווה היא שבזכות החינוך הצופי יבחרו בנתיבי חיים שיתאימו לרוח התנועה. אבל, זה לגמרי עניין שלהם. התנועה לא צריכה לטפל בבוגרים כאילו היו המשך לתנועת הנוער. אמירה זו אינה בסתירה לעידוד קהילות שבוגרי צופים רוצים להקים ובמסגרתן לקבל עליהם שותפות מסוימת, לפעול בקהילה ולתפקד כקבוצה. התנועה תעודד ותתמוך במסגרות כאלה אבל זו החלטה אישית של כל מצטרף ואין כאן קריאה תנועתית להצטרף למסגרות שיתופיות. האמירה 'הגשמה כדרך חיים' מתאימה לכל נתיב אישי או קבוצתי שיביא לביטוי את התוכן של הפעילות לטובת הקהילה בה אתה חי.

בתוכנית ההדרכה התנועתית 'מסע בצופים' הוגדרו תחומי ליבה שנקראים שבילים מרכזיים ובהם 'שביל האחריות החברתית'. בכל שנה, מכיתה ד', עוסקים בשאלות על תפקיד הצופים במסגרת החברה, על המחויבות לתרום (אזרח מועיל) ולהתנדב למשימות

לאומיות. התוכנית הספירלית, מכיתה ד' עד י"ב, מבררת שאלות עקרוניות ומציבה אתגרים בפני חניכים בגילאים השונים:

אי אפשר לצפות מנער שיתעורר בכיתה י"ב ויתחיל לזהות את מקומו בעשייה. זה תהליך שמתחיל בגיל צעיר. החניכים צועדים במעלה שביל האחריות החברתית. בתקופת נגיף הקורונה ראינו שהתהליך נושא פירות. מרבית מתנדבי שנת השירות לא רצו לחזור לבית ההורים והעדיפו להישאר במקומות בהם פעלו ולהתנדב לכל משימה בה נדרשה פעילותם.

התנועה מקצה כוח אדם לטיפול בנושאי ההגשמה. בכל הנהגה (אזורית או עירונית) יש רכז/ת הגשמה. חניכי השכבות הבוגרות נחשפים למסלולי שנת השירות הקיימים. החניכים לומדים על גרעיני הנח"ל, ולעתים חברים בקהילות בוגרים משימתיות יגיעו לספר על עשייתם בקהילה. בדיוני המחלקה הגיעו למסקנה כי את שנת השירות ואת גרעיני הנח"ל ראוי להגדיר כמדרגה לקראת חיים כבוגרים. אלו דרכי ההגשמה התנועתיות ואלו בהחלט שנים משמעותיות. אולם לאורך חייהם בוגרי התנועה יגשימו את החינוך התנועתי באופן בו יבחרו לחיות את חייהם, ברוח תנועת הצופים:

בשיחות עם חניכים בשכבות הבוגרות הם מגדירים את שנת השירות כיעד ההגשמה התנועתי. רק אחרי שנים כאנשים בוגרים יחברו את הכלים הצופיים עליהם חונכו עם אורח חייהם ופעילותם החינוכית והציבורית. התהליך החינוכי מכוון את הבוגרים לדפוסי התנהגות שיתוו את אורח חייהם בהיבט הקהילתי, ההתנדבותי, ברוח החינוך בתנועה.

בתנועת הצופים רואים את התהליך החינוכי כמורכב מכמה שלבים: א. ראשית, החינוך לאורך שנות החניכות בתנועה. כאמור, ב'שביל האחריות החברתית'.

ב. אחר כך מציגה התנועה דרכי הגשמה לבוגריה. שנת שירות וגרעין נח"ל עם פרק משימה משמעותי בקהילה.
ג. בבגרותם בוגרי התנועה יבחרו את נתיבי חייהם ושאלת ההגשמה תוצג כמראה הבוחנת את אורח חייהם ואת תפיסתם בדבר ההשתלבות בקהילה ובנתינה למען הכלל.
התהליך כולו, מוסכם על משתתפי השיחות, מביא לביטוי את האמירה "פעם צופה תמיד צופה":

בשנים האחרונות הולך ומתעצם עניין האחריות החברתית כליבה של התנועה. ככל שזה יתבהר ויתחדד, נושא ההגשמה יהיה למרכזי. לא רק המסגרות, אלא גם התכנים והציפיות מהמתנדבים. במהלך ההכשרה התנועתית יעסקו באקטיביזם ובהובלה של עשייה חברתית.